

Etnikai osztódás után: Vita többségről – kisebbségről a posztkommunista Romániában és Szlovákiában

Csergő Zsuzsa: Beyond Ethnic Division: Majority-Minority Debate About the Postcommunist State in Romania and Slovakia. = East European Politics and Societies, 16. vol. 1. no. 1–29. p.

Közép- és Kelet-Európa több országában a posztkommunista intézményesítés folyamata összefonódott a többség – kisebbség konfliktusaival, talán nagyobb mértékben is, mint amit általában etnikai kérdésnek neveznek. Az etnikai tényező súlya megnövekedett a többnemzetiségű társadalmakban, melyek elfogadták a kisebbségi kultúra másságát, de ragaszkodtak ahhoz, hogy ez visszatükröződjék a politikai különállásban. Felvetődik a kérdés, vajon megnyugtatóan tükröződik-e vissza a többség – kisebbség etnikai hasadása egy jellegzetesen „kettévált társadalomban”?

A posztkommunista politikában Szlovákia és Románia nagy fontosságot tulajdonít az etnikai különválásnak. Mindenesetre Csehszlovákia nagyjából az etnikai határ mentén vált ketté Cseh Köztársaságra és Szlovákiára. A szlovák állam 1993-ban alakult független állammá. Az új Szlovákiában a szlovák többség és a magyar kisebbség konfliktusa központi kérdéssé vált a politikában. Romániában a jól szervezett magyar kisebbség egységes politikai szervezetként alapította meg a magyar pártot, az RMDSz-t 1989-ben, és ez a párt jelentékeny erő képvisel a román belpolitikában, intézményesen előterjesztett követeléseit ennek következtében hevesen támadták a román pártok.

A két ország kisebbség-politikájának elemzése azt mutatja, hogy nem pontos az a meghatározás, ami a posztkommunista társadalmakban a nemzeti többség és a kisebbség „etnikai szétválását” tükrözi. Mind Romániában, mind Szlovákiában szétválások és szövetkezések éppúgy előfordultak a többség pártjaiban, mint a kisebbségek körében.

Jelentős különbség a két államot tekintve az, hogy Szlovákia csak nemrég alakult új állam, míg Románia csupán újjá szerveződött régi határai között. A nemzeti elit Szlovákiában a klasszikus nemzetállam megteremtésére törekedett. A Ceausescu utáni román kormányzat pedig folytatta nemzetállami stratégiáját, amit az előző kommunista kormányzattól örökölt. Az alapvető kondíciók ellenére többség – kisebbség kérdésében az indíték mindkét országban azonos. A magyar pártok mindkét államban nem etnikai csoportot alkotnak, hanem a magyar közösség mint „nemzeti közösség” lépett fel, és bár békésen, de határozottan tagadta a nemzetállam létezését, és igényelte a magyar közösség államalapító státusát egy többnemzetiségű államban. Így tehát a meghatározó ellentét a nemzetállam ellenében többnemzetiségű állam értelmezésében és elfogadásában manifesztálódik.

A társadalom mind Romániában, mind Szlovákiában három nagy csoportra tagozódott: a nacionalistákra, a mérsékeltre és a magyar közösségre. A politikai csoportosulások különböző felfogásban közelednek az új, vagy az újjászervezett állam többségét és a nemzetet alkotó kisebbség együttélésének kérdéséhez. Mindkét ország nemzeti elitje hatalmi pozícióból teremtett konfliktusokat a magyar kisebbség elitjével. Intézményes intézkedésekkel idegenítették el az összmagyar kisebbséget, ami elősegítője lett egységes szervezetbe alakulásának. A nacionalista stratégia elemei: A magyar kisebbség területenkénti adminisztratív ellenőrzése, a többség nyelvének hegemoniája, valamint az etnikum „újra-termelődésének” akadályozása – a magyar nyelvű oktatás és kultúra visszaszorítása –, továbbá az önkormányzat és autonómia határozott elutasítása. Míg a nacionalisták és a magyar közösség csak néhány relációban tudott egyező álláspontot kialakítani, a mérsékelték és a magyar közösség a demokráciát megközelítő szellemben relatíve jelentős ered-

ménnyel végződő tárgyalásokat folytatott. A mérsékelték szem előtt tartották Romániának az Európai Unióhoz csatlakozásáig teljesíteni szükséges feltételeket.

A mérsékelt többség koalíciós kormányt alakított a magyar közösség politikai képviselőjével, RMDSZ-szel. A megegyezésen alapuló időszak alatt tovább folyt a vita, a többség ragaszkodott a nemzetállami státushoz, míg a magyar közösség fenntartotta a többnemzetiségű államról alkotott véleményét.

A magyar közösségnek az intézményesített autonómiára irányuló igénye a többséget még mindig azzal a félelemmel tölti el, hogy végül ez az állam széthullásához vezet. A megegyezésre törekvő politikai irányzatú kormányzat igyekszik a többség – kisebbség vitáit demokratikus keretek között tartani és a régi intézményes struktúrák elhagyásával az országot mind a többség, mind a kisebbség számára „lakható” állapotba hozni.

Kádár József

Szlovák nemzeti/állami mitológia az ezredfordulón

Krekovičová, Eva: Identity a mýty novej štátnosti na Slovensku. (Náčrt slovenskej mytológie na prelome tisícročia.) = Slovenký národopis, 50. roč. 2002. 2. no. 147–170. p.

A kollektív emlékezet strukturálódását és funkcionálását leginkább a társadalmi-politikai-kulturális töréspontokon érdemes tanulmányozni: ezeken kerül ui. „mozgásba” – bővül új elemekkel, sorvadnak el avult rétegei – az egész jelenséghalmoz.

A Szlovák Köztársaság 1993. évi keletkezése a szlovák identitás alakulásával és a szlovák nemzeti történelem és mitológia (re)interpretációjával kapcsolatban egy sor problémát vet fel.

Nem elhanyagolandó sajátosság, hogy az új köztársaság „államalkotó” nemzete lényegében létezésének egész ideje alatt az etnikai/nemzeti kisebbség állapotába került és egzisztált. Ez a tény a szlovákok identitásának és mentalitásának elválaszthatatlan részét képezi. Mögötte ott található a kisebbségi optika, az önreflexió, amelynek lényeges eleme a külső megítélés az államiság hiányának stigmájával. Ugyanígy lényeges eleme a tolerancia is, amely különféle etnikumok és vallások hosszú idejű együttéléséhez szükséges. A szlovák történelmi emlékezet és mitológia ezért az európai népek többségével való összehasonlításban sokkal kisebb mértékben királyok, uralkodók, győztes csaták mitológiája. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek saját nemzeti hősei, jeles történelmi dátumai, nemzeti „őnfényképei” és sztereotípiái.

A szlovákok esetében ez a „kisebbségi pozíció” nem volt mindig transzparens: az az állítás, hogy a szlovákok ezer éves küzdelmet folytattak saját államiságukért, a valóságban bizonyítatlan és politikailag visszaélésekkel járó mítosz. A kisebbségtudat csupán a történelmi töréspontokon, a fenyegetettség tudatának kíséretében lépett fel. Ezek a történelmi Magyarország keretében 1848-hoz, a kiegyezés utáni magyarosítás évtizedeihez, Csehszlovákia keretében pedig 1918-hoz, 1938-hoz és 1939-hez, aztán 1946–1948-hoz, 1968-hoz és 1987-hez kötődnek. A kisebbségi lét egyébként nem jelentett folyamatos fenyegetettséget. Mindössze olyan realitás volt, amelyhez hozzá kellett igazítani a magatartást, a mentalitást és az identitást.

A szlovák mitológia jelenleg vajdódfélben van. Két történelmi tény határozza meg alakulásait. Egyfelől a kommunizmus bukása (valaki mondta: a kommunizmus a kollektív em-